

بررسی ترجمه‌های متون اسلامی به زبان روسی

تأليف: البرضا ولی پور

تهران

۱۳۹۲

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)
مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: ولی پور، علیرضا، ۱۳۴۱-
عنوان و نام پدیدآور: بررسی ترجمه‌های متون اسلامی به زبان روسی / علیرضا ولی پور.
مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری: هفت، ۲۱۶ ص.
فروست: «سمت»؛ ۱۷۴۴. زبان و ادبیات روسی؛ ۸.
شابک: ۹۵۷-۰۹۵۷-۹۶۶-۹۷۸-۵۵۰۰۰ ریال

شماره ثبت: ۱۳۹۲/۱۱/۱۴
عنوان پشت جلد به انگلیسی: Alireza Vali-pour. A Study of Islamic Texts In Russian Translation.

داشت: کتابنامه.
موضوع: زبان روسی - کتابهای درسی برای خارجیان - روسی
موضوع: زبان عربی - کتابهای قرائت
موضوع: زبان روسی - ترجمه به روسی
شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۲/۱۱/۱۴ PJ۶۱۱۸/۱۱/۱۴
رده‌بندی دیویی: ۲۹۴/۷۸۳۴
شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۳۱۵۹

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

بررسی ترجمه‌های متون اسلامی به زبان روسی
دکتر علیرضا ولی پور (دانشیار دانشگاه تهران)
ویراستار علمی و مشاور: دکتر احمد احمدی

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۲

تعداد: ۵۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ و صحافی: آفرنگ

قیمت: ۵۵۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، روبه‌روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۴۴۲۴۶۲۵۰-۲.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر یا مؤلف، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماینده مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از هدفهای مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع علمی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبانی و مسائل این علم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سوابق علمی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۱۳۷۰/۶۳ «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را، که به اختصار «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان «سمت» که مستمد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دانا، به مطالعات و تحقیقات لازم پیردازد و در رشته های مختلف علوم انسانی به تالیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن باید به تدریج و پس از مساعد شدن اوضاع و احوال و پیاپی ارباب نظر به دست آید. انتظار دارد که این بزرگواران از این مسئولیت و راهنمایی دریغ نوزند و با پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته زبان و ادبیات روسی در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد برای درس «بررسی و ترجمه متون اسلامی» تدوین شده است. امید است که علاوه بر جامعه دانشگاهی سایر علاقه مندان نیز از آن بهره مند شوند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیش‌گفتار
۴	مقدمه
۲۷	درس اول
۲۷	خواندن و درک مفهوم متن
۲۷	نقد و بررسی ترجمه
۲۸	بررسی و مقایسه ترجمه‌های قرآن: آیت موضوعی خداشناسی
۳۸	درس دوم
۳۸	ترجمه تحت‌اللفظی و ترجمه معنایی
۳۸	نقد و بررسی ترجمه
۴۰	بررسی و مقایسه ترجمه‌های قرآن: آیات موضوعی صفات خدا
۴۶	درس سوم
۴۶	ترجمه هم‌زمانی و در زمانی
۴۶	نقد و بررسی ترجمه
۴۸	بررسی و مقایسه ترجمه‌های قرآن: آیات موضوعی صفات خدا (نفی فرزند از خداوند) ...
۵۵	درس چهارم
۵۵	نقد و بررسی ترجمه
۵۶	بررسی و مقایسه ترجمه‌های قرآن: آیات موضوعی حیات پس از مرگ (۱)
۶۱	درس پنجم
۶۱	معادل‌یابی غیر برابر در ترجمه

۶۲	بررسی و مقایسه ترجمه‌های قرآن: آیات موضوعی حیات پس از مرگ (۲)
۷۴	درس ششم
۷۴	معادل‌یابی برای کلمات «الله» و «رب»
۷۵	نقد و بررسی ترجمه
۷۶	بررسی و مقایسه ترجمه‌های قرآن: آیات موضوعی ویژگی‌های قرآن
۹۰	درس هفتم
۹۰	معادل‌یابی درست و رایج
۹۰	و بررسی ترجمه
۹۱	بررسی و مقایسه ترجمه‌های قرآن: آیات موضوعی دعا‌های پیامبران
۱۰۶	درس هشتم
۱۰۶	همانگی و ناهم‌نگی در خطابه و تعارف
۱۰۶	بررسی و مقایسه ترجمه‌های قرآن: آیات موضوعی اخبار غیب قرآن
۱۱۲	درس نهم
۱۱۲	معادل‌یابی در سبک‌های گفتاری و زیرساخت‌های آنها
۱۱۳	بررسی و مقایسه ترجمه‌های قرآن: آیات موضوعی معجزات و رفتار انبیا (ع)
۱۲۵	درس دهم
۱۲۵	معادل‌یابی براساس معنا
۱۲۶	بررسی و مقایسه ترجمه‌های قرآن: آیات موضوعی اخلاق اسلامی و برخورد با ...
۱۴۱	درس یازدهم
۱۴۱	روسی زبان صرفی، فارسی زبان نحوی
۱۴۲	خواندن و درک مفهوم متن
۱۴۲	بررسی و مقایسه ترجمه‌های قرآن: آیات موضوعی صفات پیامبران و مؤمنان
۱۵۴	درس دوازدهم
۱۵۴	تفاوت در استفاده ساختارهای صرفی برای بیان مفهوم التزامی
۱۵۴	بررسی و مقایسه ترجمه‌های قرآن: آیات موضوعی اوصاف مؤمنان راستین (۱)

درس سیزدهم

۱۶۷

محدودیت‌های گذرا در معادل‌یابی

۱۶۷

نقد و بررسی ترجمه

۱۶۷

بررسی و مقایسه ترجمه‌های قرآن: آیات موضوعی اوصاف مؤمنان راستین (۲)

۱۶۹

درس چهاردهم

۱۷۷

معادل‌یابی معنایی برای کلمه «کافر»

۱۷۷

نقد و بررسی ترجمه

۱۷۸

بررسی و مقایسه ترجمه‌های قرآن: آیات موضوعی اخلاق و احکام اسلامی (۱)

۱۷۹

درس پانزدهم

۱۸۴

برخی مسائل موجود در ترجمه متون اسلامی - عرفانی قدیمی

۱۸۴

نقد و بررسی ترجمه

۱۸۵

بررسی و مقایسه ترجمه‌های قرآن: آیات موضوعی اخلاق و احکام اسلامی (۲)

۱۸۶

درس شانزدهم

۱۹۸

نحوه واژه‌سازی برخی آسامی

۱۹۸

بررسی و مقایسه ترجمه‌های قرآن: آیات بقای حق و زوال باطل و ...

۲۰۱

منابع

۲۱۱

پیشگفتار

خدا، نه در زور، که در حقیقت است!^۱
الکساندر نفسکی

این کتاب حاصل بیش از تجربه تدریس و پژوهش مؤلف در حیطه بررسی و ترجمه متون اسلامی و زبان روسی است که طی هفده سال اخیر در دانشگاه تهران تدریس نموده است.

در سال‌های اخیر استاد تدریس پژوهش‌های آموزشی در حیطه مسائل نظری و کاربردی زبان روسی بوده‌ایم. هر یک از این منابع به همراه کتب و منابع سابق، به نوعی این نیاز را برآورده می‌کنند، با وجود این نیاز به ارائه شیوه‌های متفاوت و لحاظ سلايق مختلف از جمله انگیزه‌هایی است که امحان این فعالیت‌هایی را تحقق می‌بخشد. در آموزش زبان خارجی توجه به مقایسه و تطبیق مباحث خاص زبان مبدأ و مقصد باید در ابعاد متعدد مورد توجه باشد. تلاش ما پیروی از این رویه علمی بوده است.

هدف از تنظیم و تألیف این کتاب، در اختیار گذاشتن تجربیات آموزشی و روش تدریس این درس براساس شرح درس مصوب و کمک به تسهیل بخشی این درس و ارتقای آموزش آن در کلاس‌های دانشگاه بوده است که ما به آن محترم انتشارات دانشگاهی «سمت» در تحقق آن از دیرباز کوشیده‌اند.

تجربه معلمی به من ثابت کرده که جمله «كونوا دعاة الناس بغير السنتكم»، در دعوت به حق، برترین روش تربیتی است. اما برای ما معلمان غیر از متخلق بودن به اخلاق اسلامی، ارائه خوب، جاذب، متنوع و منطقی مطالب درسی که مطابق با

1. Не в силе Бог, а в правде!

نیازهای دانشجویان و کمک به یافتن پاسخ به سؤالات ایشان و محکم شدن در طریق درست باشد، اصل و ضرورتی است غیر قابل انکار؛ تفاوتی است بین راندن به طرف حق و خواندن و دعوت به حق و اگر غیر از این بود، ندای «لا اکراه فی الدین» ضرورت نمی‌داشت. با درس‌های بررسی ترجمه‌های متون اسلامی، هم بنیۀ علمی و تخصصی دانشجویان برای اهداف مختلف تقویت می‌شود و هم می‌توان به نیازهای خواست دانشجویان پاسخ داد.

وقتی دانشجوی در این درس احساس کند بنیۀ علمی و تخصصی وی در ارتباط بر زبان آموزی در قالب‌های آموزش زبان، تقویت می‌شود و هم‌زمان با ترجمه و توضیح درس درک درستی از اخلاق و عرفان اسلامی در او ایجاد می‌شود و بن‌مایه‌های اخلاقی و فغان اسلامی را منطبق با عقل و برتر از تفسیرها و تحلیل‌های علوم تربیتی و روان‌شناسی بنیاس شده از غرب می‌یابد، اقتناع و علاقه‌مند می‌شود و انگیزه‌های بیشتری برای کسب افتخارهای برتری پیش روی او باز می‌شوند. امید است امکان برآوردن این نیاز با تمهیدات لازم و مناسب، به شکل منطقی و درست آن، در دوره‌های دکتری ایجاد شود.

امیدوارم همکاران و دانشجویان و کلیه علاقه‌مندان به رشته‌های زبان‌شناسی، آموزش زبان و زبان روسی، با مطالعه و ارائه نظرات ارشادی خود، ما را در ارائه مطالب در چاپ‌های بعدی کمک و یاری رسانند. در خاتمه، جا دارد بعد از سپاس از حضرت حق در توفیق انجام این کار، مراتب قدردانی خود را از جناب آقای دکتر سید حسن زهرایی، دوست و همکار ارجمند در گروه روسی، جناب آقای دکتر عباسعلی رضایی دوست و همکار ارجمند در گروه انگلیسی، و سرانجام حاج آقا سید مهدی موسوی، نماینده دفتر نهاد رهبری در دانشکده، به پاس راهنمایی و مساعدت‌های ایشان ابراز نمایم.

وظیفۀ خود می‌دانم از جناب آقای دکتر احمد احمدی، رئیس دلسوز و کاردان سازمان «سمت»، به واسطۀ ترغیب و راهنمایی که باعث تسهیل و ایجاد انگیزه در انجام این کار شد و همچنین گزینش موضوعی آیات قرآن و ویراستاری علمی-محتوایی این کتاب، تشکر نمایم.

از سرکار خانم زهره حلیمی نیز که حروفچینی و صفحه‌پردازی این کتاب را به‌خوبی به انجام رساندند، سپاسگزاری می‌نمایم.

همچنین وظیفه خود می‌دانم از همسرم خانم زهرا قربانزاده به دلیل حمایت ایثارگرانه ایشان از من و دیگر اعضای خانواده و درایت ایشان در ایجاد محیطی مناسب برای امکان فعالیت‌های پژوهشی به رسم ادب تشکر خالصانه نمایم.

علیرضا ولی‌پور^۱

خرداد ۱۳۹۲

www.ketab.ir

مقدمه

در انتخاب متون مناسب برای کلاس‌های درس دانشگاه، به نکات متعددی باید توجه نمود.

مطالب این کتاب، براساس تجربیات تدریس هفده ساله این درس تدوین و ارائه شده است. توصیه می‌شود، هنگام استفاده از این منبع آموزشی، استاد محترم برای هر بار تدریس، اعانتی مطالعه و مذاقه در ابعاد مختلف مرتبط با متن داشته باشد. کلاس پربرکت، شیرین است و شیرینی آن به طور مساوی بین استاد و دانشجو تقسیم می‌شود. برای این منظور و گنگ‌گویر روی سوره‌ای از قرآن یا آیاتی از سوره‌ها، ملاحظه دیگر ترجمه‌های روسی، فارسی، انگلیسی و تفاسیر فارسی و روسی لازم است، ضمن آنکه از دستاوردهای به روز پژوهشی که در مقالات علمی-پژوهشی مرتبط با این موضوع منعکس می‌شوند، نیز، نباید غافل بود.

انتخاب و استفاده از آیات سوره قرآن و احادیث و متون اسلامی منطبق با طرح و سرفصل این درس بوده است که کوشیده‌ام کتابت این کتاب تحقق یابد. بررسی ترجمه‌های روسی قرآن و احادیث، حداقل از چند بُعد مناسب برای درس ترجمه و بررسی ترجمه‌های اسلامی است که مهم‌ترین آنها عبارتند از: (۱) مقایسه ترجمه‌ها و افزایش مهارت تخصصی در انتخاب و گزینش بهتر؛ (۲) معرفی دیدگاه‌های اخلاق اسلامی و تلاش در به کارگیری کاربردی آن؛ (۳) تجزیه و تحلیل اغلاط معنایی و دستوری، به منظور ارتقای بنیه علمی دانشجویان.

مقایسه ترجمه‌ها و افزایش مهارت تخصصی در انتخاب و گزینش برتر
برای این منظور، آیاتی موضوعی به عنوان متن ثابت در همه درس‌های کتاب مورد

صقایسه قرار گرفتند و به علت محدودیت‌های صفحات کتاب و هم از نظر اعراض از تشتت در آراء و برای زیبایی بصری، به سه ترجمه روسی و یک ترجمه فارسی در کنار متن اصلی قرآن اکتفا شده است.

در این کتاب، انتخاب موضوعی آیات از سُور مختلف قرآن و همچنین ترجمه خوب و روان فارسی مرحوم دکتر محمد مهدی فولادوند، با نظر دانشمند محترم، جناب آقای دکتر احمدی، صورت گرفته است. برای مقایسه روسی، ترجمه شیدفار^۱ کراچکوفسکی^۲ و پوروخووا^۳ را انتخاب کردم. ترجمه شیدفار هم از نظر زمانی بیش از پنجاه سال به ما نزدیک تر است، هم ترجمه‌ای است کاملاً متفاوت با ترجمه کراچکوفسکی و هم در برخی موارد برتر. ترجمه کراچکوفسکی گرایش به تحت‌اللفظی بودن دارد. ترجمه شیدفار اگرچه ممکن است تا حدی برای دانشجویان دشوار جلوه نماید، منطبق با اصول تئوری‌های ترجمه نگارش شده، به هر دو بُعد فرم و محتوا اهمیت داده است. نقطه مشترک این دو ترجمه در آن است که ایشان مواضع شخصی، حزبی و مذهبی نداشته و ترجمه خود را براساس نحله‌های فکری و فرقه‌ای انجام نداده‌اند. ایشان از زبان استادان ادیب بی‌طرفی بوده‌اند که متن قرآن را بدون آراء حاشیه‌ای، به صورت بی‌طرفانه مورد حلاجی قرار داده و به غیر از معنا، به جنبه‌های زیباشناسانه و فصاحت و بلاغه آن توجه ننموده‌اند که این موضوع آخر، در ترجمه شیدفار بیشتر مشهود است.

سرانجام، ترجمه سوم، متعلق به والریا پوروخووا، از جنبه‌های ترجمه‌های کراچکوفسکی و شیدفار متفاوت بوده، جدیدترین ترجمه منظر مدرسان به زبان روسی است که با تیراژ فراوان در بین مسلمانان روس زبان توزیع شده است. گفته‌اند این ترجمه در ایران نیز مورد ارزیابی و تأیید اداره نظارت بر چاپ و نشر قرآن کریم قرار گرفته و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی آن را به چاپ رسانده است. توجه ایشان به همه ترجمه‌های ماقبل و به خصوص ترجمه کراچکوفسکی، عثمانف^۴ و شیدفار، و سعی در استفاده از نکات مثبت آنها در ترجمه خویش، و برخورداری

۱. Б. Я. Шидфар

۲. И. Ю. Крачковский

۳. В. Порохова

۴. М.-Н. О. Османов

این ترجمه از صنایع ادبی، که برای دانشجویان با گرایش ادبی جالب و مهم است، دلیل برگزیدن آن، به عنوان سومین اثر برای مقایسه در ترجمه قرآن در این کتاب بوده است. منابع و تفاسیر مورد استفاده ایشان هم از منابع اهل سنت و هم از منابع شیعی بوده‌اند، ضمن آنکه از منابعی که دیدگاه‌های انحرافی و غلط را دربر داشته باشند، اعراض نموده‌اند.

معرفی دیدگاه‌های اخلاق اسلامی و تلاش در به کارگیری کاربردی آنها بران این منظر از احادیث و کلمات قصار با رویکرد اخلاقی، تربیتی و تبلیغی استفاده شده است. جملاتی که با احتساب برنامه زمانی و به لحاظ معرفی و تلقای دیدگاه‌های اخلاق مورد نیاز جوانان، مفاهیم ساده و کاربردی دارند. این احادیث هم مورد تجزیه و تحلیل و مقایسه و بررسی همه‌جانبه قرار گرفته و هم در جایگاه خود طبق طراحی درس در تمرین، ترجمه شده‌اند؛ بدین ترتیب، به تحقق یکی دیگر از اهداف درسی یعنی ایجاد مهارت در ترجمه متون اسلامی از فارسی به روسی و برعکس، کمک خواهد شد.

در ارتباط با گنجاندن احادیث کلمات قصار و جملاتی از رهبر کبیر و فقید انقلاب اسلامی، معرفی ایده‌های اسلامی با گرایش به معرفی روش زندگی و اخلاق اسلامی مد نظر بوده و در این مسیر، ذخیره لغت‌های مورد کاربرد و بسامد آنها دور از ذهن نبوده است. برای مثال، هنگام گزینش حدیث «یا اکریم (ص) با مضمون «آن چنان که سرکه عسل را فاسد می‌کند، خشم نیز ایمان را فاسد می‌برد»، بسامد کاربردی لغات و ساختار جمله و تأثیر گذاری و شفاف بودن جمله مد نظر بوده است. بنابراین، با تعداد کمی کلیشه نحوی، همه احادیث و کلمات قصار، به‌رغم سبک متفاوت، ترجمه و حفظ خواهند شد و در گفتار نیز قابل استفاده خواهند بود.

همچنین، از جنبه آموزشی، اشکالات و غلط‌هایی در ترجمه احادیث شناسایی و در درس‌ها گنجانده شده است که طبق طرح درس، ضمن تصحیح آنها، علل بروز آنها هم مورد بحث قرار می‌گیرد. معمولاً منشأ اشکالات، به ضعف در برداشت از مفهوم متن اسلامی یا انتقال آن به زبان روسی باز می‌گردد. این اشکالات

در برخی موارد به کلمات و عباراتی بازمی‌گردد که معادل دقیقی برای آنها در روسی نیست. از سوی دیگر، در بررسی ترجمه‌ها به کلماتی برمی‌خوریم که از نظر صرفی غلط نیستند، اما هنوز در واژگان روسی قرار نگرفته‌اند.

به یاد دارم، در ۱۳۷۸، روزی در ایام پس از نوروز، وابسته فرهنگی سفارت روسیه به مناسبت تبریک سال نو به کلاسی که من ترجمه و بررسی متون اسلامی را تدریس می‌کردم، آمده بود. بعد از کمی خوش‌وبش و گفتگو، چشم ایشان به جمله‌ای افتاد که روی تخته نوشته شده بود.

جمله‌ای بود که توسط دانشجویان ترجمه شده بود و من آن را اصلاح کرده بودم. این جمله به اسم از امیرالمؤمنین حضرت علی (ع) شروع می‌شد. از ایشان پرسیدم: نظر شما در مورد ترجمه آن جمله چیست؟

پاسخ داد: خوب ترجمه شده ولی ما در زبان روسی کلمه‌ای تحت عنوان "повелитель правоверующих" نداریم!

کلمه روسی برای آن "повелитель правоверных" است. وقتی به او گفتم در کتاب‌های روسی می‌نویسند و نمایی را که شتم به وی نشان دادم، نگاه کرد و گفت: این کار اس‌ان‌گی‌هاست!

درست می‌گفت. چنین کلمه‌ای در لغت‌ها هم روسی نبود. چون این زبان متعلق به روس‌هاست، باید از کلمات خودشان استفاده کرد و کلمات ساخته شده توسط خارجی‌ها، به‌خصوص وقتی چنین کلمه‌ای وجود دارد، رها کرد.

تجزیه و تحلیل اغلاط معنایی و دستوری، به منظور ارتقای بینش علمی دانشجویان

با توجه به اقتضای زمان‌بندی، سرفصل و حجم درس، از آیه‌های موضوعی، در هر درس گنجانده شده است. بررسی پانزده آیه در هر درس اگر با آمادگی قبلی

۱. СНГ: کشورهای مشترک‌المنافع هستند که پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، به استقلال رسیدند و حول محور اقتصاد و برخی مناسبات دیگر، تمهیداتی را برای یکدیگر قائل شدند و اجرا نمودند.

دانشجو باشد، میسر است. یادآور می‌شوم در کتاب بررسی ترجمه متون اسلامی برای رشته انگلیسی، در هر درس حدوداً هفتاد آیه گنجانده شده است!

با وجود این، با توجه به فراخور سطح کلاس، مدرس این درس می‌تواند بررسی تعداد آیات را کم یا اضافه نماید. انتظار می‌رود برای ایجاد بنیه علمی لازم در این تخصص، بخش تئوری‌های ترجمه و تمرینات کاملاً ارائه شوند و انجام

برای نشان دادن اغلاط معنایی و دستوری که عدم اصلاح آنها باعث تغییر مفهیم آیات می‌شود، در بخش تئوری و معادل‌یابی از برخی آیات سوره‌های دیگر قرآن نیز عنوان مصادیق و مستندات استفاده شده است.

همچنین برای ارتقا و افزایش دانش زبانی دانشجویان، متون مناسبی از ترجمه‌های اسلامی به فارسی، به منظور خواندن و درک مفهوم متن، تدوین و گنجانده شده‌اند. این متون در دارنده کلمات و اصطلاحاتی است که مفاهیم اسلامی از طریق آنها منتقل می‌شود. اگر احاطه و آشنایی به وجود نیاید، رنگ و سبک متن اسلامی صدمه می‌بیند. با مطالعه این محاضرات مذهبی غیر اسلامی مورد کاربرد در مسیحیت، ناخودآگاه جایگزین آنها می‌شود.

توجه: ترتیب قرار گرفتن آیات در بخش بررسی و مقایسه آیات قرآن به این ترتیب است: ترجمه اول به شیدفار، ترجمه دوم به کراچکوفسکی و ترجمه آخر به پوروخووا تعلق دارد.

تئوری‌ها، سوابق و گرایش‌های ترجمه قرآن در روسیه طی چند دهه اخیر، فعالیت‌های گسترده‌ای در روسیه در زمینه ترجمه قرآن و دیگر متون اسلامی به زبان روسی صورت گرفته‌اند. امروزه، توجه به مقالات و بحث‌های نظری درباره ترجمه‌های قرآن به زبان روسی و کنجکاوی در چگونگی انجام آنها، مورد توجه محافل مختلف فرهنگی و ادبی است. مبنای شروع نقطه تاریخی آثار بررسی شده در این کتاب، از ترجمه کراچکوفسکی است.

در سال‌های اخیر نزدیک به ده ترجمه از قرآن به زبان روسی انجام شده

است، اما بیشتر این ترجمه‌ها نقایصی دارند و پاسخگوی نیازهای جامعهٔ امروزی مسلمانان روسیه نیستند.

علمای اسلامی حداقل شرایطی را برای مترجم قرآن قائل‌اند که به کمک آنها، امکان درک و انتقال درست مفاهیم قرآن فراهم می‌گردد. مهم‌ترین این شرایط به شرح زیر است:

دانش لغت‌شناسی؛ به حدی که به واسطهٔ آن، کاربرد درست لغات مترادف و هم‌خاراده برای مترجم معلوم باشد؛ دانستن علم صرف و علم نحو، سبک‌شناسی، بلاغت و اطلاع از آیات محکم و متشابه، تاریخ اسلام، معنانشناسی تاریخی، شأن نزول آیات، سیر تاریخی آیات و سوره‌ها، اطلاع لازم از فقه اسلامی، اطلاع از سیرهٔ نبوی و علم حدیث و تفسیر بی‌نیازی به احراز این شرایط متأسفانه اشکالات عدیده‌ای را در راه ترجمهٔ قرآن به روسی بوجود آورده و گاه به تحریف ناخواستهٔ آن انجامیده است به حدی که در مواردی بی‌توجهی به برخی اشتباه‌ها با دیدهٔ اغماض نگریست.

بی‌تردید انجام ترجمه‌های صحیح از قرآن و دیگر متون اسلامی به زبان روسی کاری است پرزحمت و تلاش وسیعی باشد. مترجم قرآن باید اطلاعات گستردهٔ فراوانی در علم صرف و نحو و هم در امور دیگری ترجمه داشته باشد. او همچنین لازم است دارای مطالعات تاریخی در امور مذهبی بوده از دیگر ادیان الهی نیز اطلاعاتی داشته باشد. با بررسی‌های انجام‌شده می‌توان گفت در زبان روسی ترجمه‌ای نسبتاً کامل از قرآن کریم که مفاهیم دقیق و عمیق آن را منعکس کند وجود ندارد.

از علل مهم بروز اشکال و کیفیت ضعیف در ترجمه‌ها عدم برخورداری شناخت ایدئولوژیک از اسلام بوده است. برخی مترجمان، مسیحی‌زد و برخی اصولاً دینی نداشته‌اند و نتوانسته‌اند به مفاهیم والای قرآنی دست یابند. علمی عدم توفیق در ترجمه به علت عدم اطلاع از آداب و فرائض و احکام اسلامی بوده است. پوروخووا «ایاک نعبد» را ترجمه کرده است:

Лишь пред Тобой колени преклоняем. فقط در برابر تو زانو می‌زنیم.

مسلم است این نوع احترام، به آیین اسلامی اختصاص ندارد و به آداب عبادی مسیحیت نزدیک است. در سوره فاتحه، معنی عبادت، فعل عبادی خاصی را دربر

نمی‌گیرد، بلکه معنای عمومی عبودیت را در ابعاد گسترده و عمیق آن شامل می‌شود. البته مواردی وجود دارند که کار مترجم بسیار مشکل می‌شود. او از یک طرف معادل ندارد و از سوی دیگر فهم آن کلمه یا ترکیب در زبان مقصد قابل درک نیست. کلماتی مانند انفاق، صدقه، روزه، زکات، جهاد، نماز، رکوع، سجود و ... برای ما ایرانیان بیگانه محسوب نمی‌شوند و کاملاً مفهوم‌اند؛ زیرا از دیرباز با قرآن کریم و این کلمات انس و الفت داشته‌ایم.

اما اگر زبان عربی معاصر را نمی‌دانیم، ولی با بسیاری از کلمات زبان قرآن، تا حدی آشنا هستیم و آیات قرآن به گوش ما مأنوس‌اند و کم‌وبیش معانی آنها به طور تقریبی برای تصور می‌شوند. اما برای یک فرد روس، قطعاً چنین وضعیتی وجود ندارد و باید دانست که این خلأ تاریخی هزار و چهارصد ساله، باید به‌مرور پر شود. به همین علت، ترجمه قرآن از عربی به روسی مانند ترجمه قرآن از عربی به فارسی نیست و گاه باید تا ماه‌ها را که از مترجمان قرآن در اتحاد جماهیر شوروی سابق و روسیه کنونی در علم اراقیه معنای سر زده است، تا حدی نیز معلول این خلأ و تفاوت دانست.

عثمانف در ترجمه انفاق، در آیه متعددی آن را قربانی کردن ترجمه کرده است.

الَّذِينَ يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

- همانان که نماز را به پا می‌دارند و از آنچه به ایشان روزی داده‌ایم انفاق می‌کنند.

Которые совершают обрядовую молитву салат и приносят жертв приношения из того, что Мы дали им в удел.

می‌بینید که نگارنده این سطور نیز، کلمه انفاق را ترجمه نکرد و برای شما به طور تقریبی معنای آن مفهوم است.

در ترجمه پوروخووا کلمه عبد، به نوکر و خدمتکار ترجمه شده، در صورتی که تفاوت است بین عبد و نوکر و خدمتکار.

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ^۱

- و اگر در آنچه بر بنده خود نازل کرده ایم شک دارید، پس - اگر راست می گوئید - سوره ای مانند آن بیاورید؛ و گواهان خود را - غیر خدا - فرا خوانید.

(ترجمه دکتر فولادوند)

- اگر درباره آنچه بر بنده خود [= پیامبر] نازل کرده ایم شک و تردید دارید، (دست کم) یک سوره همانند آن بیاورید، و گواهان خود را فرا بخوانید برای این کار، فرا خوانید اگر راست می گوئید!

(ترجمه آیت الله مکارم شیرازی)

- А если вы в сомнении о том, Что Нашему Пророку спослали, Составьте хоть одну подобную главу Или поэму (всех, кого хотите) В свидетели себе, помимо Алла, Пусть вы (в своих словах) правдивы.

جالب است که حدوداً یک قرن و دو دهه از پوروخووا، کراچکوفسکی این مفهوم را بهتر و به صورت بنده (برده) ترجمه کرده است. اگرچه این ترجمه هم بار معنایی و عرفانی عبد را منتقل نمی کند، واقعاً این مشکل، مشکل کراچکوفسکی نبوده، بلکه به فرهنگ و زبان روسی بازمی گردد. به باور منای بسیار بالای ادبی و وجود گنجینه لغات، برای این مفهوم معادلی ندارد. معارس زبان اگر از کلمه بنده استفاده می کنیم، در متن می فهمیم که اگر این کلمه قبل از کلمه خدا قرار بگیرد، مفهوم خوب و متعالی را دربر دارد و این را شم زبانی به ما می رساند و اگر به مفهوم بنده در فارسی نیز دربرگیرنده معنای عبد به طور کامل نیست. با وجود این، در روسی معاصر، به مرور در برخی متون، عاشقانه و عارفانه، این کلمه رنگ مثبت می گیرد و اکنون در روسی معاصر، برده خدا، قابل درک است و بار منفی ندارد، اما نوکر خدا و خدمتکار خدا، چون از ریشه انتخاب غلطی است، توجیهی ندارد و گذشت زمان هم به درک مناسب آن هیچ گونه کمکی نخواهد کرد.

پوروخووا تحت تأثیر ولادیمیر سرگی‌ویچ سالایوف^۱، فیلسوف روسی، است. سالایوف به حق فیلسوفی بزرگ و عقل‌گراست؛ او برخلاف برخی فیلسوفان غربی، وجود دین را برای توده مردم مضر نمی‌داند و حذف آن را از جامعه غلط ارزیابی می‌کرد، اما در عین حال، دید مثبتی به خادمان کلیسای ارتدوکس نداشت. او پیامبر اسلام را نیز مصلح می‌داند و نه پیامبر وی نیز همانند تالستوی، بنای نام‌آگاهی با کلیسا را گذاشت، ولی تفاوت عمده^۲ش با تالستوی تأکید او بر ریشه‌گذاری از مسیحیت به مسیح است؛ نظری که چندان با تفکر تالستوی که با انحصار حقیقت دین مخالف بود، منطبق نیست.

اگرچه موعود کلیسای ارتدوکس نسبت به سالایوف و تالستوی متفاوت بود (اولی را در برهه‌ای از تاریخ ایران تا قبل از سرکار آمدن کمونیست‌ها تا حد قدیس بالا برد و دومی را تکذیب کرد)، در واقع تفاوت چندانانی بین آن دو، از نظر فکری وجود نداشته است. پوروخووا نسبت به ایده‌های افرادی همچون سالایوف و با روح معنوی قرآن نزدیک و منطبق یافته است.

پیدا است که با برداشت‌های پوروخووا که در مقدمه ترجمه خود (۱۹۹۷، ص ۷) پس از نقل قول‌هایی از سالایوف و محتوای همه ادیان را یکی می‌داند، نمی‌توان موافقت کرد؛ زیرا با اینکه اهداف همه ادیان کرامت انسانی و قرب الهی بوده و هست، این ادعا که محتوای همه آنها یکی است هیچ کدام کامل‌تر از دیگری نمی‌باشد، مردود است. به نظر پوروخووا، تنها تفاوت اسلام با بزرگواران الهی از قبیل مسیحیت، یهودیت یا حتی آیین ابراهیم، تحریف نشدن مطالب آن است.

این موضع در قبال قرآن صحیح نیست و موضوع برتری اسلام بر ادیان دیگر را متفی می‌نماید.

پوروخووا در ارائه معانی ساده برخی آیات نیز دچار خطا شده و حج تمتع و عمره را دو نوع جشن اسلامی تصور کرده، در صورتی که در آیین اسلام این مراسم، آیین‌هایی عبادی و سیاسی‌اند و جشن مفهوم دیگری دارد که به این منظور و اعمال مطابقت ندارد. پوروخووا «ضالین» را گم‌شدگان ترجمه کرده است که به نظر می‌رسد

این انتخاب، مفهوم گمراه‌شدگات را نمی‌تواند بیان کند و بار معنایی یکسانی ندارد. کلمه گم‌شده، همیشه دارای بار منفی قیست، ولی گمراه بار منفی را به خوبی القای می‌کند.

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ^۱

- راه آنان که گرامی‌شان داشته‌ای، نه [راه] مغضوبان، و نه [راه] گمراهان.

(ترجمه دکتر فولادوند)

راه کسانی که آنان را مشمول نعمت خود ساختی، نه کسانی که بر آنان غلب کرده‌ای، و نه گمراهان.

(ترجمه آیت‌الله مکارم شیرازی)

- Что Ты избрал для тех, Кто милостью Твоею спасен. Не для тех, на ком Твой гнев и кто в неверии блуждает.

می‌توان به خوبی دریافت که تفاوت فرهنگ‌ها در زبان مبدأ با مقصد و نیز عصر پیدایش قرآن با عصر ترجمه، از مشکلات مهم بر سر ترجمه قرآن در زبان روسی بوده است. مفاهیم قرآنی، اگر است از نظر فرهنگی ناهمگونی وسیعی با فرهنگ زبان روسی داشته باشند، این ریشه مترجم ممکن است در یافتن معادل در این زبان با مشکل مواجه شود. ترجمه صحیح قرآن، می‌تواند نقش مهمی در پیشبرد امور فرهنگی، اخلاقی، اجتماعی مسلمانان روسیه داشته باشد.

به واسطه عدم توفیق در ترجمه مناسب، برخی از علمای اسلامی ترجمه را، به هر شکلی باشد، امری بی‌فایده دانسته‌اند، در حالی که برخی دیگر بر این نظرند که ترجمه، پل ارتباطی میان دو فرهنگ و دو زبان متفاوت است. این پل را نباید فقط به این دلیل که شاید دشمنی از روی آن عبور کند، ویران کرد؛ بلکه باید آن را به درستی استحکام بخشید.

برخی اشتباه‌ها و اشکالات در ترجمه‌های قرآن

امروز در روسیه، عرضه ترجمه و تفاسیر جدید از قرآن و همچنین تجدید چاپ ترجمه‌های قبلی و توجه به علوم قرآنی چنان ابعاد گسترده‌ای به خود گرفته‌اند که

به هیچ وجه با دوره شوروی قابل مقایسه نیستند. در سال‌های اخیر نزدیک به ده ترجمه از قرآن به زبان روسی انجام شده است، اما این ترجمه‌ها آن چنان که اشاره شد، اشتباه‌های عدیده معنایی دارند که گاه با "یمان و اعتقادات اسلامی مغایرند.

ترجمه قرآن توسط کراچکوفسکی که از ۱۹۶۳ تا کنون، چند بار در روسیه چاپ شده، ترجمه نهایی نبوده و مراحل نهایی تصحیح و رفع اشکالات را طی نکرده، بلکه صرفاً منبع آموزشی در تدریس دانشگاهی و برای امور پژوهشی بوده است. به همین علت گاه در ترجمه یک کلمه، دو عبارت متفاوت آمده‌اند که خواننده را سرگردان می‌سازند.

ترجمه کراچکوفسکی با کوشش زیادی همراه بوده است. وی سعی داشته است متنی شیوا با همین انحراف‌های خارج از قرآن را ارائه کند و از عهده این مهم (البته نه به شکل کامل و بی نقص) بر زمین خود برآمده است. در این ترجمه، بر حفظ امانت و دقت سعی شده است و همین است که ترجمه قرآن توسط کراچکوفسکی، تا کنون دقیق‌ترین و روان‌ترین ترجمه قرآن کریم در زبان روسی محسوب می‌شود.

برخی از این اشکالات و اشتباهات تا حدی قابل اغماض‌اند مانند اشتباه در ترجمه کلمه «رب» که به درستی در فارسی پروردگار ترجمه می‌شود، اما مترجمان قرآن به زبان روسی آن را «господь» یا «властитель» به معنای آقا و سرور و حاکم است، ترجمه کرده‌اند، در حالی که باید از کلمه «воспитатель» که اسم مشتق شده از مصدر «воспитать» به معنای تربیت کردن و به عمل آورده است، استفاده می‌شد.

از قرائن امر معلوم می‌گردد که در مواردی مترجمان متنبه به آیات را به طور کافی درک نکرده یا به جای استفاده از متن اصلی، از ترجمه‌های قبلی انگلیسی و فرانسوی استفاده کرده‌اند و چه بسا از ترجمه‌ای، ترجمه کرده‌اند که مورد آن غلط بوده است.

این گونه نقایص باعث شده‌اند گاه ترجمه‌های غلطی صورت بگیرند، مثلاً در ترجمه کلمه «صمد» آن را به «вечный» یعنی ابدی ترجمه کرده‌اند!

از این موارد بدتر، ترجمه‌هایی هستند که مفهوم کلام وحی در آنها تحریف شده است، مثلاً در سوره یوسف (ع) هر جا که موضوع تلاش زلیخا برای وسوسه

کردن حضرت یوسف (ع) مطرح شده (مثل آیات ۲۶ و ۲۹)، این مطلب از عمل غیر واقعی به عملی واقعی ترجمه شده و از آنجا که این فعل روی نداده است، در جملاتی که فعل "соблазнять" به معنای وسوسه کردن آمده، باید قبل از این فعل از فعل "пыталась" یا "хотела" استفاده شود تا به جای تحقق فعل، تلاش یا امکان آن ابراز گردد. تفاوت این دو برداشت را در ترجمه کراچکوفسکی می بینید:

أَلْ هِيَ رَاوَدْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قَدْ مِّنْ قَبْلِ يَدَيْكَ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ

یوسف [گفت: «او از من کلام خواست». و شاهی از خانواده آن زن شهادت داد: «شیر پیراهن او از جلو چاک خورده، زن راست گفته و او از دروغ نمی گوید»]

(ترجمه دکتر فولادوند)

- Он сказал: " Она соблазнила меня" - засвидетельствовал свидетель из ее семьи: "Если рубашка разорвана спереди, то она права, а он - лжец.

در خصوص ترجمه اسم «الله» برخی مترجمان به جای کلمه «الله» از بُگ استفاده کرده اند. سابلوکف^۲، شوموفسکی^۳، باگوسلافسکی^۴ و پوروخووا^۵ چنین رویه ای را داشته اند. از سوی دیگر، مشاهده می شود که برای «الله» در فارسی کلمه «خدا» ترجمه می شود و در انگلیسی کلمه "God".

برخی شرق شناسان صاحب نظر روسی مانند یوگنی پیرسکی^۶، معتقدند این موضوع باعث می شود که خواننده روس زبان به غلط تصور نماید که Бог با Аллах تفاوت دارد و این تصور غلط را در واقع مترجمان ترویج کرده اند. به عبارت ایشان، هیچ تفاوتی بین خدای مسیحیت و خدای یهودیت با خدای اسلام وجود ندارد. در قرآن مجید از خدای دیگری با نام دیگر برای ادیان الهی نام برده نشده، بنابراین حالا

۱. سورة يوسف، آیه ۲۶.

2. Г. С. Саблуков

3. Т. А. Шумовский

4. Д. Н. Богуславский

5. В. М. Порохова

6. Е. М. Примаков

که این موضوع باعث شبهه در بین مردم روس می‌شود، لازم است مترجمان از به کار بردن کلمه Аллах در ترجمه «الله» خودداری نمایند و به جای آن از همان کلمه Бог که در تورات و انجیل است، استفاده کنند.

با وجود این، به‌رغم اختلاف نظر و ادله متفاوت، به نظر می‌رسد رویه مترجمانی مانند کراچکوفسکی، شیدفار، عثمانف، کوئیف^۱ مقبول‌تر است، ولی چون استراتژی معیار از طرف علمای اسلامی برای ترجمه آن ارائه نشده است، هر دو به شکل سلیقه‌ای هستند. نظر می‌رسد در ترجمه کلمه «رب» نیز اختلاف نظر و اختلاف سلیقه وجود دارد. اما به نظر می‌رسد بهتر است از کلماتی که «رب» را آقا و سرور تداعی می‌کنند پرهیز شود. زیرا مفهوم از مفاهیم تثلیثی مسیحیت اقتباس شده است.

کراچکوفسکی با احتساب «بسم الله الرحمن الرحيم» در سوره فاتحه به عنوان یک آیه، شماره آیات را ابتدا در نظر گرفتن آن شروع کرده، سپس داخل پرائتز یک شماره کمتر همان آیه را شماره گذاری کرده است.

توجه شود به شماره آیات در سوره فاتحه و سوره اخلاص:

فاتحه

(1). Во имя Аллаха милостивого, милосердного!

1(2). Хвала - Аллаху, Господу миров.

اخلاص

(1). Скажи: "Он - Аллах - единый,

1(2). Аллах, вечный

(کراچکوفسکی، ۱۹۹۱، ص ۱۵)

این موضوع به زیبایی متن صدمه زده، اما با درک این معیار، او قصد ارائه و درج هر دو نوع شماره آیات را داشته، قابل توجیه است.

اما در جایی که در خود قرآن (سوره نبأ، آیه ۴۰) آیه‌ای با یک شماره ثبت شده و وی آن را به دو آیه تقسیم کرده، قابل توجیه نیست. این مطلب ارتباط منطقی داخل جمله را نیز تا حدی از بین برده است.

40 - Мы предостерегли вас близким наказанием.

41 - в тот день, когда человек увидит, уготовил его руки, и скажет неверный - О, если бы я был прахом.

(کراچکوفسکی، ۱۹۹۱، ص ۴۶۳)

در صورتی که فقط با گذاشتن ویرگول به جای نقطه، می شود مانع از تقسیم کردن آن به دو آیه شد.

40 - Мы предостерегли вас близким наказанием, в тот день, когда человек увидит, уготовил его руки, и скажет неверный - О, если бы я был прахом.

اولین ترجمه های قرآن به زبان روسی در دوره پس از فروپاشی شوروی متعلق به والریا پوروخووا^۱، نوری محمد عثمانف^۲ است. هر دو ترجمه اشکالات متعددی دارند، اما ترجمه والریا پوروخووا به علت عدم اطلاع وی از زبان عربی و تلاش وی برای به نظم درآوردن ترجمه آیات، کاستی های بیشتری دارد.

در ترجمه اولین آیه، سبب بَلَد، کراچکوفسکی و پوروخووا، معنی «لا» تأکید را نفی درک کرده و ترجمه کرده اند، من قسم نمی خورم به این شهر. در ترجمه های فارسی قرآن هر دو نوع ترجمه را دیده ام. اما شیدفار ترجمه کرده است، من قسم می خورم به این شهر!

- Не клянусь этим городом
- Не буду клясться я сим городом (СВЯТЫМ),
- Клянусь сим поселением,

ترجمه قرآن توسط کراچکوفسکی که بدون هیچ اصلاحاتی و چند نوبت با تیراژ بالا به چاپ رسیده، در برخی سوره های جزء سی اشکالات متعددی دارد که بعید به نظر می رسد ترجمه کراچکوفسکی باشد. این موارد به نوعی نوبت به اسلام نیستند و دعوت به کفرند. این اشتباه ها نشان دهنده تحریف قرآن است و جدید چاپ، به خصوص در جاهایی که معنای متضاد و منفی تداعی و منتقل می شود،

1. Валерия Порохова

2. Магомед-Нури Османова

۳. برای نمونه به ترجمه معزی و الهی قمشه ای نگاه کنید. به نظر برخی متخصصان در علوم قرآنی، ترجمه عبارت لَا أَقْسِمُ به «قسم نمی خورم» در این گونه آیات به دلیل عظمت و فراتر از حد قسم خوردن برای آن موجود است.

قابل اغماض نیست. برای تمونه به ترجمه سوره کافرون در ترجمه کراچکوفسکی^۱ نگاه کنید.

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ (۱) لَّا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ (۲) وَلَّا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ (۳) وَلَّا أَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُمْ (۴) وَلَّا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ (۵) لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ (۶)

1 (1) Скажи: "О вы неверные!

2 (2) Я не стану поклоняться тому, чему вы будете поклоняться.

3 (3) и вы не поклоняйтесь тому, чему я буду поклоняться.

4 (4) И я не поклонюсь тому, чему вы поклонялись,

5 (5) и вы не поклонитесь тому, чему я буду поклоняться.

6 (6) У вас - ваша вера, и у меня - моя вера"!

در جمله ای سوم این سوره از جانب پیامبر به کفار گفته شده، پرستش ننمایید آنچه را (آنها) پرستند؛ که من خواهم پرستید! با وجود این، ایرادی به کراچکوفسکی وارد نمی‌شود؛ چون وی قصد چاپ را هنوز در حیات خود نداشته است و به تأیید همه افراد اهل علم شرق‌شناسان روسی، همین ترجمه شروع عصر جدیدی در ترجمه قرآن و اردش آن، زبان روسی محسوب می‌شود.

در سوره یوسف، آیه ۷، «فَعَلَّ النَّاسَ»، اغلب توسط مترجمان روسی و حتی فارسی، گذشته ساده ترجمه شده است.

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٍ لِلنَّاسِ

- در (داستان) یوسف و برادرانش، نشانه‌های (هدایت) ای سؤال‌کنندگان بود!

(ترجمه آیت‌الله مکارم شیرازی)

- به‌راستی در [سرگذشت] یوسف و برادرانش برای پرسندگان عبرت‌هاست.

(ترجمه دکتر فولادوند)

۱. کراچکوفسکی از اعضای برجسته فرهنگستان علوم و از شرق‌شناسان برجسته شوروی بوده است. با اینکه ترجمه وی برتری‌های فراوانی نسبت به ترجمه‌های ماقبل دارد، به تصحیح در ابعاد مختلف احتیاج دارد و گاه دچار اشتباه‌های حادی است (این اشتباه‌ها بیشتر در مواردی رخ داده‌اند که در حیات وی، ترجمه بخش‌هایی از قرآن انجام نشده بود و بعد از او هم به شکل صحیح، انجام و تکمیل نشد).

ولی شیدفار آن را حال ساده ترجمه کرده و بدین ترتیب، ترجمه از اینکه «داستان عبرت بود» به معنای درست «عبرت است» تصحیح شده است.

- Были в Йусуфе и его братьях знамения для вопрошающих.
(ترجمه کراچکوفسکی)

- В (истории) Йусуфа с братьями его Были знамения для тех, то вопрошал.

(ترجمه پوروخووا)

- Рассказ о Юсуфе и братьях его для расспрашивающих — дивное знамение.

(ترجمه شتار)

در سوره یوسف، آیه ۳۱، عبارت «حَاشَ لِلَّهِ» توسط مترجمان به شیوه‌های مختلف ترجمه شده است و برای همه آنها معلوم نمی‌شود که کدام ترجمه صحیح است.^۱

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَتْهُنَّ أَكْبَرْتَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ

- پس چون [همسر عزیز] از مکرشان اطلاع یافت، نزد آنان [کسی] فرستاد، و محفلی برایشان آماده ساخت، و به هر یک از آنان [میوه و] کاردی داد و [به یوسف] گفت: «بر آنان در آی». پس چون [زنان] را دیدند، وی را بس شگرف یافتند و [از شدت هیجان] دست‌های خود بریده‌اند و گفتند: «منزه است خدا، این بشر نیست، این جز فرشته‌ای بزرگوار نیست».

(ترجمه دکتر لادوند)

- پس هنگامی که بانوی کاخ گفتار مکرآمیز آنان را شنید [برای آنان] ثابت کند که در این رابطه، سخنی نابجا دارند [به مهمانی دعوتشان کرد، و برای آنان تکیه‌گاه آماده نمود و به هریک از آنان [برای خوردن میوه]

۱. دکتر الهی قمشه‌ای (۱۳۶۲) در ترجمه این عبارت از ترجمه به فارسی خودداری کرده و عبارت عربی دیگری را جایگزین کرده و نوشته است، «تبارک الله!»، در حالی که در سایت پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی (<http://www.maaref-quran.net>) از ترجمه به فارسی خودداری شده و عیناً همان عبارت در متن فارسی گنجانده شده است.

کاردی داد و به یوسف گفت: به مجلس آنان در آی. هنگامی که او را دیدند به حقیقت در نظرشان بزرگ [و بسیار زیبا] یافتند و [از شدت شگفتی و حیرت به جای میوه] دست‌هایشان را بریدند و گفتند: حاشا که این بشر باشد! او جز فرشته‌ای بزرگوار نیست.

(ترجمه حجت‌الاسلام انصاریان)

در این ترجمه عبارت «حَاشَ لِلَّهِ» ترجمه شده به «حاشا که» و کلمه «لِلَّهِ» ترجمه شده است.

پروخووا ترجمه کرده است «خدایا حفظ کن ما را»، کراچکوفسکی ترجمه کرده است «دور از خدا» و شیدفار نوشته است «خدایا نجاتمان بده». به نظر می‌رسد مفهوم ارائه‌شده توسط پروخووا و شیدفار دور از معنای این عبارت در آیه ۳۱ نباشد، ولی به هر حال آنها مثل کلمه به کلمه نیستند و احتمالاً معادل عربی در فارسی و روسی وجود نداشته است.

- Услышав пересуды (этих дам), Она послала (их созвать), И приготовила места для возлежания, И каждой (гостье) нож дала, И позвала (Йусуфа). «Выйди к ним!» Когда они увидели его, Они его презнесли (И в похотливом вожделении своем) Порезали себе (ножами) руки и молвили: «Убереги нас Бог. Это – не (смертный) человек, А благородный ангел!"

(ترجمه پروخووا)

- Когда она услышала об их ухищрениях, то послала к ним и приготовила места для возлежания и дала каждой из них нож и сказала: «Выйди к ним! Когда же они увидели его, то возвеличили его, и порезали себе руки, и сказали: "Далек Аллах! Это - не человек, это - только благородный ангел".

(ترجمه کراچکوفسکی)

- И услышав об их упреках, она послал за ними и приготовила им ложе, дала каждой из них нож и сказала Юсуфу: «Выйди к ним». И, увидев его, женщины поразились, так что поранили себе руки, и воскликнули: «Спаси нас Боже, это не человек это благороднейшее небесное создание».

(ترجمه شیدفار)

اما در باب ترجمه کولیف، می توان گفت ترجمه وی تا حدی ایدئولوژیک می نماید. وی معتقد است، اینکه برخی مترجمان وجه خدا را ذات و وجود معنی می کنند، غلط است و خدا دارای صورت و چهره است و کلمه وجه را نباید ذات و وجود ترجمه کرد.^۱

کولیف اصرار دارد که شرط مسلمان بودن این است که باید مسلمان ایمان داشت باشد که خدا وجه دارد و در ارتباط با تصور از خدا، با استفاده از تفاسیر اهل سنت صفات خدا را جسمانی بینگارد و شبیه انسان بداند. وی در خصوص آیاتی که کلمه دست در معنای مجازی آن به کار رفته، اعتقاد دارد و در ترجمه هم درج نمود و در توضیحات آورده است که دست خدا یا دستان خدا یا هر دو دست، به معنای دست است و با مترجمانی که دست خدا را قدرت و اراده خدا ترجمه کرده اند مخالفت می ورزد. دکتر الهی قمشه ای نیز اگرچه در ترجمه آیه ۷۵ سوره ص، از دست خدا استفاده کرده ولی در پراکنش نوشته است علم و قدرت. البته ناگفته نماند، اکثر مترجمان روسی هم مانند ایشان در ترجمه، دست خدا را به کار برده اند، ولی اصراری ندارند که منظور از دست، دست واقعی است و نه مجازی.

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتَ بِيَدَيَّ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ
- خدا فرمود: ای ابلیس، تو را چه چیزی از سجده کردن بر آنچه که با دستان

قدرت خود آفریدم، بازداشت؟ آیا تکبر کردی یا از بندرتیگانی؟

- Он сказал: «Иблис! Что помешало тебе пасть ниц перед тем, кого Ты сотворили Своими обеими Руками? Ты возгордился и не принадлежишь к числу превозносящихся?»

(ترجمه کولیف)

- [Аллах] спросил: «О Иблис! Что помешало тебе поклониться

۱. به نظر می رسد اصرار وی بر عدم ترجمه معانی مجازی که برای کلمات متصور است، از دیدگاه زبان شناسی نیز مردود باشد. در سوره بقره آیه ۱۱۵ به صراحت در جایی که کلمه وجه به کار رفته، از مفهوم متن معلوم است که این نه صورت و چهره، بلکه مراد وجود خداوند است، که همه جا حضور دارد. به هر سوی که روی برگردانید، به وجود (وجه) خداوند رجوع کرده اید.

тому, кого я сотворил своею мощью? Ты возгордился или ты считаешь себя выше?»

(ترجمه عثمانف)

او با استناد به سخنان امام اهل سنت، اشعری، استدلال می‌نماید که اگر در آیه ۷۵ سوره ص، منظور قدرت بوده و نه دست، ضرورتی نداشته است به شیطان بگوید انسان را با دستان خودم ساختم؛ زیرا اگر دست به معنای قدرت باشد، چه فرقی می‌کند بین خلقت ابلیس و انسان؟!

کولیف اعتقاد خود را در ترجمه با درج عبارت:

- Я сотворили Своими обеими Руками...

وارد کرده اما منافع ترجیح داده است مانند اکثر مترجمان، مفهوم درست را منعکس نماید.

- Я сотворил своею мощью ...

به هر حال واضح است استدلال وی از منظر زبان‌شناسی مردودند و از نظر اعتقادی هم با اعتقادات شیعیان مغتنم مطابقت ندارند.

کولیف درباره آیه ۴۲ «يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ» را ساق پای خدا ترجمه نکرده‌اند، ایراد گرفته است.

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَآبَسُوا لَمْ يَكُنْ لَهُمْ سُبُوحٌ عَلَيْهِمْ أَصْنَانٌ فَاسْتَفْتَوْا
- روزی که کار، زار [و رهایی دشوار] شد به سجده فرا خوانده شوند و در خود توانایی نیابند.

ترجمه دکتر فولادوند (به خاطر بیاورید) روزی را که ساق پاها (از وحشت) رها می‌گردد و دعوت به سجود می‌شوند، اما نمی‌توانند (سجود کنند).

(ترجمه آیت‌الله مکارم شیرازی)

در ترجمه‌ها می‌بینیم، برخی معادلی برای عبارت «عَنْ سَاقٍ» نیافته، برخی آن را ساق پای گنهکاران ترجمه کرده و برخی هم مفهومی دیگر را تصور نموده‌اند.

کولیف با استناد به تفاسیر سلفی‌ها، اعتقاد دارد منظور ساق پای خداست!

- В тот день, когда обнажится Голенъ Аллаха, их призовут пасть ниц, но они не смогут сделать этого.

(ترجمه کوئیف)

- И в тот День тяжкий призовут их сотворить земной поклон, но не в силах они будут совершить поклонение.

(ترجمه شیدفار)

وی در توضیحات خود در ارتباط با ترجمه این آیه، ناتوانی عده‌ای از گناهان را در روز قیامت، در انجام سجده به خدا را علت ابهت و هیبت از آشکار شدن پای خدا، عنوان نموده است! وی در مورد آیه ۴۸ سوره طور نیز بر این باور است که «...»

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ

- و در برابر دستور پروردگار شکیبایی پیشه کن که تو خود در حمایت مایی و هنگامی که در خواب می‌خیزی به نیایش پروردگار تسبیح گوی.

(ترجمه دکتر فولادوند)

- Потерпи же до решения твоего Господа, ведь ты – у Нас на Глазах. Прославляй хвалу твоего Господа, когда поднимаешься ото сна.

و در توضیحات خود با استناد به حدیثی از ابن عباسی و استدلال ابن کثیر، احتمال یک چشم داشتن خدا را مردود اعلام کرده و نتیجه و چشم داشتن برای خدا را القا می‌نماید!

به نظر می‌رسد اشکال کار مترجمان قرآن، در برخی موارد حاکمی روی داده است که استنادات به کتب تفسیر و منابع روایی را بدون توانایی‌ها و ابزارهای لازم، منطقی کلامی و فلسفی و به واسطه گرایش‌های اعتقادی پذیرفته‌اند. ضمن آنکه امروز می‌دانیم، عدم توجه و احاطه به تئوری‌های متن و ترجمه، تأویل و هرمنوتیک، سبب می‌شود که ترجمه، از ترجمه تحت‌اللفظی بیرون نرود.

پوروخوا (۱۹۹۷) در تفسیر آیه ۲۵۱ سوره بقره، حضرت داوود پیامبر را علاوه بر صفات پسندیده مختلف، موسیقی‌دان هم معرفی می‌کند! این موضوع حاکی از آن است که اطلاع وی از مواضع اسلام در برابر موسیقی کامل نیست، اما

به هر حال حتی اگر مواضع معتدل را در ارتباط با پذیرش انواعی از موسیقی که غنا نیستند و باعث ضرر و بطلالت نگردند بپذیریم، ملقب کردن پیامبر بزرگی مانند حضرت داوود به موسیقی‌دان یعنی خُنی‌اگر و معنی! در عرف اسلامی مردود است و قابل پذیرش نیست. با وجود این، اگر مراد ایشان صدای خوش بوده است این موضوع دال بر موسیقی‌دان بودن نیست.

پوروخووا قسم‌های قرآن را قسم ترجمه نکرده و آنها را «به نشانه» یا «B znak» ترجمه کرده است! در صورتی که یکی از ظواهر زیبایی ادبی قرآن همین قسم‌ها، زیبایی قسم‌هایی که بر ارزش مخلوق و شیء تأکید می‌نهند و به طور محسوسی مخاطب را به خود جلب می‌کنند. حذف این قسم قاعدتاً غلط است و به ظاهر و باطن ترجمه را صدمه می‌زند. بهترین اشعار لرمانتف، شاعر شهیر و بزرگ روس، اشعاری هستند که با الهام از قرآن و ترجمه این قسم‌ها چنان جاذبه‌ای در خواننده ایجاد می‌کنند که چاره‌ای نمی‌بیند جز اینکه به قرآن حتی برای کنجکاوی هم شده، مراجعه کند و اصل این قسم خوردن‌ها را در متن اصلی ببیند. چگونه است که پوروخووا به این قسم واقف نبوده است!

در سوره نازعات، خداوند در نخستین آیه به نازعات قسم خورده است.

وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا

نازعات، فرشتگانی هستند که جان مرد را می‌گیرند، یا روح کافران را به شدت قبض می‌کنند، یا ستاره‌هایی هستند که از مکان در آسمان غیب شده، در مکان دیگر پیدا می‌شوند.

در هر صورت خداوند به فرشتگان، به عنوان واسطه‌هایی برای تأیید امور جهان سوگند یاد کرده است و اهمیت نقش آنها را بازگو می‌کند. پوروخووا (۱۹۹۷، ص ۶۳۴) آیه اول از این سوره را به این شکل ترجمه

کرده است:

- В знак тех, кто с силой исторгает.

عثمانف (۱۹۹۵، ص ۳۸۰) ترجمه کرده:

- Клянусь ангелами, исторгающими с силой,

و کراچکوفسکی (۱۹۹۱، ص ۴۶۲) ترجمه کرده است:

- Клянусь вырывающими с силой,

با مراجعه به متن قرآن کاملاً مشخص می‌شود که حرف «و» در اول این سوره قسم است، اما پوروخووا این قسم را ترجمه نکرده و آن را «به نشانه» ترجمه کرده که ظاهراً به واسطه ترجمه از ترجمه انگلیسی دچار این اشتباه شده است.

در سوره تبت، به ابولهب و همسر آتش افروز او که از سردمداران مشرکان مخالف پیامبر بودند، پرداخته شده است. در این سوره نفرین شده است که بریده باد دستان ابولهب و خودش نابود باد.

در شأن‌رور این سوره مورخان می‌نویسند: روزی پیامبر اسلام (ص) اقوام خود را دعوت کرد و گفت: اگر من به شما بگویم صبح یا عصر دشمنی به سراغ شما می‌آید باور می‌کنید؟ همه گفتند: بلی، فرمود: قبل از رسیدن عذاب سختی به شما اعلام خطر می‌کنم. ابولهب که به دلیل گونه‌های سرخس او را ابولهب می‌نامیدند، گفت: نابود شوی آیا به همین دلیل این دعوت کرده‌ای! این سوره نازل شد:

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ

- بریده باد دو دست ابولهب، و مرگ بر او باد.

(ترجمه دکتر فولادوند)

پوروخووا (۱۹۹۷، ص ۶۶۱) این آیه از سوره تبت را به این شکل ترجمه کرده است:

- Проклятие пусть абу Ляхаба!

И сам он - будь он проклят,

عثمانف (۱۹۹۵، ص ۳۹۸) ترجمه کرده:

- Да отсопнут руки абу лахаба!

Да сгинет он сам!

و کراچکوفسکی (۱۹۹۱، ص ۴۸۶) ترجمه کرده است:

- Пусть проподут обе руки абу Лахаба,

а сам он пропае!

با مراجعه به متن قرآن مشخص می‌شود که ترجمه آن «بریده باد هر دو دست ابولهب» بوده و این سوره از آینده مجهولی خبر داده است و این اخبار غیبی حقیقت

پیدا کرد و دو دست ابولهب نابود شدند. و این موضوع از پیشگویی‌های قرآن بوده و نکته کوچکی نبوده است که اصلاً پوروخووا ترجمه نکند و فقط به این اکتفا کرده است که نفرین بر ابی‌لهب باد.

از ترجمه‌های معاصر که اخیراً چاپ شده، ترجمه منظوم تنودر آداموویچ شوموفسکی^۱ است. از ایرادهایی که به ترجمه شوموفسکی وارد است، عدم احاطه و معذرات تخصصی وی در حیطه اسلام‌شناسی و قرآن است. وی بیشتر زبان‌شناس و تاریخ‌شناس است و اندیشه‌های فلسفی و الهیات وی در حد یک متخصص علوم اسلامی نیست. با وجود این، ترجمه منظوم او ترجمه‌ای احساسی و دارای ظواهر زیباشناسانه ادبی است که روان، شیوا و با ریتم مناسبی نگاشته شده، ولی استنادات و تعبیرات او مبنی بر قواعد برای شناخت اسلام و احاطه به معانی قرآن ندارند. نمود این موضوع را از همان ابتدای اصلاح «ب» بسم الله ترجمه وی می‌توان استنباط کرد. وی در ترجمه جمله «بسم الله الرحمن الرحیم» می‌نویسد: به نام خدایی که قلبش مهربان است.

- Во имя Господа, Чье сердце милосердно, Чьей милости хотим, о ней прося усердно! Хвала Ему, Властителю миров, Над бытием простершему покров ...

او در این ترجمه نه از کلمه «الله» استفاده کرده و نه از کلمه بُگ، بلکه کلمه گاسپوت را که مأنوس در الهیات مسیحیت است، استفاده کرده است. احتمال می‌رود شوموفسکی در کاربرد کلمات، بها و اولویت را به فرم ده برای به دست آوردن ریتم و قافیه این رویه را اتخاذ نموده است. اگر چنین باشد که ظاهر آهسته، ترجمه وی کمی پایین‌تر از ترجمه پوروخووا قرار می‌گیرد و از نظر انتخاب مفاهیم به ترجمه‌های کراچکوفسکی، عثمانف، شاریپف‌ها و شیدفار نمی‌رسد. از اشتباه‌های مشترکی که همه مترجمان قرآن در روسیه از آنها دور نمانده‌اند، تأثیر مذهب ارتودکس بر انتخاب کلمات آیینی در ترجمه متون اسلامی و قرآن است. برای نمونه، در ترجمه‌های یادشده، تفاوتی بین نماز و دعا قائل نشده‌اند، و این موضوع در همه ترجمه‌های موجود نیز به چشم می‌خورد.